

ROMANIAN LANGUAGE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Elena Andreea POPA

University of Pitești

Abstract: This work tries to emphasize the importance of the XIXth century with regard to the Romanian literature and its process of modernization. There are various definitions of the literary language as well as many theories of its evolution process. The first part of the XIXth century plays a significant place in the process of modernization because during this period are published important works in order to establish the rules of a unique literary language.

Keywords: Modernization, theories, rules, literature, language.

Literatura română a secolului al XIX-lea a cunoscut o evoluție dificilă, afirmându-se destul de târziu în comparație cu cea europeană, fiind la granița dintre „două orizonturi, două modele culturale, cel Oriental, bizantin, static și dogmatic și cel Occidental, creativ și dinamic, lipsit de constrângeri.” (Florea, Iacob, 2006:11).

Odată cu secolul XIX apar anumite evenimente de ordin istoric, social și cultural care cer sincronizarea literaturii române cu cea europeană. Prin intermediul erudițiilor ce studiază în străinătate și aduc idei inovatoare are loc un adevărat proces de emancipare al poporului român pe toate planurile. Se dorește unirea Principatelor Române, autonomie și răspândirea culturii în rândul poporului român, încercându-se astfel o sincronizare pe toate planurile cu Occidentul, a cărui evoluție era model pentru oamenii de cultură din țara noastră.

Pornind chiar de la noțiunea de limbă literară au existat numeroase teorii dezvoltate de-a lungul timpului, astfel Ion Budai-Deleanu încerca în *Dascălul pentru temeuriile gramaticii românești* să redea o primă definiție a limbii literare, susținând că: „...vorba sau limba muselor nu este altă fără limba întru care se învață științele. Această limbă se află la toate neamurile politice la care folosesc învățăturile și este în sine tot aceeași limbă a norodului de obște, numai cât este mai curată de toate smintelile ce se află în limba lămurită și adusă la regulile gramaticești, apoi și înmulțită cu cuvinte obicinuite de învățători, care nu se află în vorba de obște”. (Budai-Deleanu, 1970:132.)

Iorgu Iordan consideră limba literară drept „aspectul cel mai desăvârșit” al limbii întregii națiuni, consecință a unei continue evoluții pe toate planurile culturale, fiind unitară față de limba națională, întrucât: „Faptul se datorește caracterului normativ al acesteia din urmă și conștiinței vorbitorilor despre necesitatea de a-i respecta cu cea mai mare strictețe normele.” (Iordan, 1954:56)

O altă definiție sumară este redată de Ștefan Munteanu și V. D. Țâra care afirmă cu privire la limba literară că: „este acea variantă a limbii naționale caracterizată printr-un sistem de norme, fixate în scris, care îi asigură o anumită unitate și stabilitate, precum și prin caracterul ei prelucrat, îngrijit. Ea are o sferă largă, întrucât cuprinde producțiile și manifestările culturale, în sensul larg al cuvântului: este limba scrierilor științifice, filozofice, beletristice, a presei, a vieții politice, precum și limba folosită în diferite instituții: administrație, școală, teatru etc.” (Șt. Munteanu, V. D. Țâra, 1983:16).

Meritul oamenilor de cultură ai secolului XIX-lea este acela de a lupta pentru unificarea nu doar a Principatelor Române prin lupta antifeudală și intelectuală întreprinsă de mișcarea pașoptistă, cât și lupta de unificare și normare a limbii române literare.

Această luptă - începută de la sfârșitul secolului XVIII-lea prin intermediul Școlii Ardelene - se va finaliza odată cu stabilirea normelor limbii române literare, spre sfârșitul secolului XIX-lea.

În această privință au existat variate opinii care au încercat să încadreze din punct de vedere istoric etapele de evoluție ale limbii române literare.

Al. Rosetti, B. Cazacu și L. Onu în lucrarea *Istoria limbii române literare* preferă împărțirea pe secole a limbii române literare fără a avea o anume motivare teoretică și metodologică.

De cu totul altă opinie este Paula Diaconescu ce împarte istoria limbii române literare moderne în trei perioade semnificative demersului fixării normelor limbii literare; prima perioadă este cea pașoptistă cuprinsă între anii 1830-1860, având la bază date istorice importante Pacea de la Adrianopol (1829) și Unirea Principatelor (1859). Intelectualii acestei perioade se preocupă de unificarea modernizarea limbii literare. Cea de a doua perioadă, după Unire (1860-1867-1875) se remarcă prin impunerea latinismului, făcându-se remarcată revista *Convorbiri literare*. Ultima etapă, cea a marilor clasici cuprinde anii de sfârșit ai secolului XIX, remarcându-se prin individualitatea stilurilor scriitorilor.

Ștefan Munteanu și V. D. Țăra împart evoluția limbii literare în două etape esențiale: româna literară veche, care începe din secolul XV până la finele secolului XVIII-lea; cea de a doua perioadă, a limbii române literare moderne se împarte în : perioada premodernă cuprinsă între anii 1780 și 1840 se caracterizează prin laicizarea culturii, în defavoarea acțiunilor întreprinse de Biserică, accentuându-se diferențele de dialect din scrierile literare, cu toate acestea există preocupări pentru unitatea limbii întreprinse de Școala Ardeleană; urmează etapa cuprinsă între 1840 și 1880, marcată de lupta pentru normarea limbii, iar ultima perioadă (1880-1900) are rolul de a consolida stilurile funcționale ale limbii literare.

Secolul al XIX-lea prezintă importanță și când este vorba de originea limbii române literare, întrucât au existat lingviști ce au legat apariția limbii literare de acest secol.

Un exemplu este teoria susținută de „Școala ieșeană” conform căreia limba literară română s-a format după Unirea Principatelor, în a doua jumătate a secolului XIX, ei fiind de părere că acest fapt istoric unește și limba română care până atunci folosea diverse dialecte, în funcție de zona de proveniență a românilor.

G. Ivănescu reia această teorie argumentând că: „Formarea unei aristocrații românești, distincte de popor, uneori cu origini în alte regiuni ale țării, a dus la formarea unor graiuri specifice ei, deosebite parțial de graiurile populare, și, în cele din urmă, la formarea unei limbi literare.” (Ivănescu, 1980:499).

Lupta pentru constituirea normelor limbii române literare a fost declanșată încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea de către Școala Ardeleană, care dorea modernizarea limbii prin reîntoarcerea la limba- mamă, latina. S-a încercat astfel regăsirea latinității și modernizarea limbii române literare utilizând mijloace specifice limbii latine, astfel luând naștere mișcarea latinistă care, în cazul poporului nostru, va cunoaște trei faze: prima este faza latinismului rezonant, de început întâlnit la Dosoftei, Dimitrie Cantemir și cronicari; faza următoare este cea a latinismului doctrinar întâlnit în perioada premodernă, iar faza latinismului extrem apare după 1840. Superioritatea limbii latine față de celelalte influențe în procesul de modernizarea a limbii române a condus la acceptarea doar a anumitor influențe dintre care limbile latine au fost principalele surse de împrumuturi.

În lucrarea *Literatura română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* autorii rezumă în câteva fraze trăsăturile definitorii ale literaturii secolului XIX-lea, afirmând că: „Literatura română a secolului al XIX-lea, fără a întrerupe continuitatea firească a unei culturi care a vibrat prin timp la destinele neamului, marchează un moment de răscruce, o etapă calitativ nouă, de o mare varietate prin deschiderea spre sincronizarea cu spiritul dinamic și modern al marilor literaturi europene. Evoluția și structura ei au fost determinate de

schimbările revoluționare profunde care au traversat acest secol viforos și care au transfigurat resorturile adânci ale întregii alcătuirii sociale și, mai ales, ale mentalității și idealurilor spirituale ale noilor generații. Literatura acestor ani, având la bază un program național statuat prin *Dacia literară*, reprezintă hotarul dintre două zone de influențe, dintre vechea cultură orientală, cu formele ei specific medievale, și cultura occidentală, mai dinamică și mai deschisă evoluției spre valoare artistică.”(Florea, Iacob, 2006:7).

Astfel reiese că la baza mișcării pașoptiste din prima jumătate a secolului XIX-lea stă programul susținut în filele revistei *Dacia literară* de Mihail Kogălniceanu și ceilalți reprezentanți pașoptiști. În *Introducere*, Mihail Kogălniceanu își arată dorința de a avea o literatură și o limbă unită „Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urată și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.” (*Dacia literară*, 2012:5).

Tot în filele revistei se îndeamnă la cultivarea unei literaturi autentice, conștientizând pericolul imitației despre care autorul afirma că : „ omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducții din alte limbi și încă și acele de-ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi.” (*Dacia literară*, 2012: 5)

Kogălniceanu îndeamnă scriitorii să aibă ca sursă de inspirație istoria națională care,, are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi sugeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale ii vor umple mai toate coloanele.”(*Dacia literară*, 2012:5).

Critica ocupă un loc deosebit întrucât va aprecia obiectiv valoarea operei: „ Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrajmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe.” (*Dacia literară*, 2012: 5)

Revista militează de asemenea pentru unitatea limbii și a literaturii, fapt ce reiese din următoarele afirmații: „ Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitori moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său. Urmând unui asemenea plan, *Dacia* nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune izgonită(...). Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urată și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.” (*Dacia literară*, 2012:5).

Toate aceste idealuri ajută la apropierea literaturii române de valorile celei universale; iar în ceea ce privește stadiul limbii române literare, o schimbare majoră are loc odată cu publicarea *Gramaticii Românești*, în 1828 de către un important reprezentant al mișcării pașoptiste,

Ion Heliade - Rădulescu.

Prin această publicație autorul aduce schimbări majore la nivelul limbii. Combate principiul etimologic, susținându-l pe cel fonetic, iar în cazul lexicului propune derivarea și împrumutul ca surse de îmbogățire. Totuși sunt condamnate împrumuturile exagerate ca de altfel exagerările școlii latiniste.

Reputația culturală a lui Ion Heliade-Rădulescu în rândul intelectualilor din prima jumătate a secolului XIX-lea a garantat succesul reformelor limbii române literare, ajutând la asimilarea normelor de unificare a limbii române literare.

Epoca modernă a limbii române literare începe cu anul 1830, iar până în 1860 corespunde perioadei pașoptiste, caracterizată drept o perioadă de tranziție în care elementele vechi coexistă cu cele intrate recent în limbă.

Se realizează traduceri din literatura europeană, se publică manuale, apar periodic reviste, iar activitatea oamenilor de cultură se caracterizează fie prin orientarea latinistă în modernizarea limbii române literare, fie prin orientarea raționalistă. Această perioadă este caracterizată de asemenea de inexistența unor norme stabilite, astfel că limba nu se manifestă unitar.

Lexicul se îmbogățește considerabil, existând uneori mai multe cuvinte pentru redarea unei noțiuni, lucru ce complică adesea procesul de modernizare.

De asemenea sintaxa cunoaște încă inadecvări datorate influenței slavone, însă apar reorganizări în ceea ce privește anumite paradigme gramaticale, precum cea a verbului sau a pronumelui demonstrativ, deși anumite diferențe locale se păstrează deocamdată în scris.

Un alt aspect abordat în lupta pentru o limbă literară unică constă în adoptarea unui singur dialect comun tuturor românilor; în această privință au existat o serie de teorii care au susținut fie graiul muntenesc, maramureșean, moldovenesc sau toate graiurile dacoromâne, din această ultimă categorie făcând parte Ion Gheție și George Ivănescu, conform cărora până în secolul XIX au existat mai multe dialecte dacoromâne, George Ivănescu exprimându-și teoria astfel: „După părerea mea, a existat... o bază dialectală muntenească oricând, dar numai pentru Muntenia. Și a existat oricând și o bază dialectală maramureșeană, căci limba literară românească de astăzi tot a mai păstrat câte ceva din vechile maramureșenisme; între altele, pronumele *acest(a)*; și a existat oricând și o bază dialectală ardelenescă, moldovenească și bănățeană; dar, până la secolul al XIX-lea, fiecare din dialectele pomenite constituia o bază numai pentru limba scrisă în raza lui; pe când, începând din acest secol, elementele din aceste dialecte, care au pătruns în limba literară unitară a românilor, sunt mai puține, dar se utilizează pretutindeni...” (G. Ivănescu, *Bazele dialectale ale limbii literare române*, I, în *Convorbiri literare*, 1972, nr. 3, p. 10, apud Șt. Munteanu, V. D. Țâra, 1983: 46–47).

Cu toate acestea se adoptă dialectul muntenesc ca bază pentru limba română literare, și chiar dacă apar opozanți, argumentele alegerii acestui dialect sunt puternice.

În această privință, George Barițiu afirma: „, voi să scriu cum ți vorbesc, dar nu după dialectul unde m- am născut..., nici în cel ce la București, nici în acela de la Iași, ci singur în acela care place mai mult urechilor mele, care însă se apropie foarte mult de limba cărților bisericești,” (Netea, 1957:32).

Acestea au constituit doar câteva dintre premisele care au stat la baza instituirii normelor limbii române literare, norme ce odată adoptate au materializat idealul oamenilor de cultură și anume unitatea limbii române literare, deschizând orizontul marilor scriitori din cea de a doua jumătate, perioada marilor clasici.

BIBLIOGRAFIE

Budai-Deleanu, Ion, *Scrieri lingvistice*, ediție de Mirela Teodorescu, I. Gheție, București, Editura Științifică, 1970.

Dacia literară, Nr. 1-2 (100-101) anul XXIII (serie nouă din 1990), Iași, 2012.

Diaconescu, Paula, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne*. Partea I. *Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830–1880)*, București, CMUB, 1974.

Florea, Ghiță; Iacob, Simona, *Literatura română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediția a 3-a, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2006.

Gheție Ion, Seche Mircea, *Discuții despre limba română literară între anii 1830-1860*, în *Studii de istoria limbii române literare, I, Secolul XIX*, București, Editura pentru literatură, 1969.

Iordan, Iorgu, *Limba literară. Privire generală*, în LR, III, nr. 6, 1954.

Ivănescu, George, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980.

Munteanu, Șt., Țâra, V. D., *Istoria limbii române literare*, București, E.D.P., 1983.

Netea V., *Ideile despre limbă ale lui George Barițiu, până la 1848*, în LR, nr5, 1957.

Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, L., *Istoria limbii române literare. Vol. I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1971.